

OPERA KRAKOWSKA

OPERA POKOLEŃ

„OPERA KRAKOWSKA” w Krakowie
Archiwum

ul. Lubicz 48, 31-512 Kraków
tel. 012 29 66 188, fax 012 29 66 103

OPERA POKOLEŃ

Tekst
Wojciech Graniczewski

Redakcja
Ewa Bąkowska, Anna Kościelna

Kraków 2011

OPERA - CO TU JEST GRANE?

„Opera” - to po włosku znaczy „dzieło”. We współczesnym znaczeniu tego słowa w języku polskim, jest to dzieło sceniczne łączące w sobie muzykę z akcją teatralną.

Muzyka opery wykonywana jest zarówno w formie instrumentalnej (orkiestra) jak i wokalne (soliści i chór). Każda opera to opowieść o losach bohaterów, a treść tej opowieści to „libretto”. Natomiast akcję teatralną tworzy gra aktorska i taniec, wykonywane w oprawie scenografii, kostiumów i rekwizytów. A zatem opera jest połączeniem wielu dziedzin sztuki: słowa, muzyki, ruchu, gestu, gry aktorskiej, tańca i plastyki.

Opera wywodzi się z włoskich renesansowych zabaw ulicznych i maskarad karnawałowych. Podniesiona z czasem do rangi rozrywki dla wyższych sfer, zabawy te przybrały formę przemysłanych widowisk dramatycznych, które wymagają doskonałej organizacji, profesjonalnych scen wyposażonych w rozmaite przemysłne urządzenia oraz wielkich umiejętności muzycznych, tanecznych, wokalnych i aktorskich.

Klasyczna opera składa się z 4 aktów. Każdy akt podzielony jest na sceny. Sceny zawierają partie wokalne wykonane indywidualnie przez solistów, zwane „recytatywami” i „ariami”, partie zespołowe w wykonaniu kilku solistów śpiewających razem, zwane „ansamblami” oraz partie chóralne.

Orkiestra w operze nie tylko akompaniuje solistom i chórowi, ale także wykonuje samodzielnie utwory muzyczne, takie jak „uwertura” (wstęp) albo „intermezzo” (fragment łączący partie wokalne). Niektóre opery zawierają też partie baletowe, gdzie orkiestra akompaniuje tancerzom, a także fragmenty mówione przypominające sceny w teatrze dramatycznym.

Istnieje kilka rodzajów opery. „Opera seria” to poważny utwór muzyczno-dramatyczny – wyłącznie śpiewany. „Opera buffa” to opera komiczna o charakterze rozrywkowym. Połączenie tych dwóch gatunków to „opera semiseria”, czyli opera poważna z elementami komedii. Istnieją też „oper balladowe” zwane „śpiewogrami” oraz „wodewile” – lekkie i zabawne muzyczne utwory sceniczne ze śpiewami, tańcami oraz elementami teatru ruchu i gestu, czyli pantomimy.

Dzieło operowe o tematyce rozrywkowej, która nie przystoi poważniejszej z natury operze to „operetka” – sceniczny utwór muzyczny z dialogami mówionymi i komediową akcją. Od czasu gdy nad formą muzyczną zaczęła przeważać forma teatralna, wykonywana najczęściej nie przez śpiewaków operowych lecz przez śpiewających aktorów, operetkę zaczęto nazywać „musicalem”. Inaczej mówiąc, musical to przedstawienie teatralne z elementami muzyki, piosenki i tańca.

Wraz z rozwojem muzyki rozrywkowej i wprowadzaniem nowych instrumentów pojawiły się też nowe znaczenia słowa „opera”. Na przykład „opera rockowa” to forma muzyczna łącząca operową konstrukcję z muzyką wykonywaną przez zespół rockowy, wykorzystujący gitary elektryczne, perkusję i inne instrumenty typowe dla tego gatunku. Utwory wokalne-muzyczne wykonywane są tu przez piosenkarzy, używających mikrofonów i śpiewających w swoim własnym brzmieniu i stylu.

Jeszcze inne użycie słowa „opera” kojarzy się z popularnym gatunkiem niezbyt ambitnego serialu telewizyjnego podobnego do telenoweli i zwanego pogardliwie „operą mydlaną”. Opery mydlane są współczesną formą popularnych niegdyś powieści w odcinkach drukowanych w gazetach, a także powieści radiowych nagrywanych w formie seryjnych słuchowisk.

Opera, a raczej teatr operowy, to także ogromny gmach zbudowany specjalnie do wystawiania widowisk z towarzyszeniem orkiestry. Ze względu na charakter dzieł operowych, gmach ten posiada często imponującą architekturę oraz ciekawy wystrój wnętrz.

Oprócz sceny, każdy teatr operowy posiada także „orkiestron”, czyli miejsce dla dyrygenta i muzyków, które jest położone nisko w stosunku do parteru widowni i do powierzchni sceny. Za to stanowisko dyrygenta, który odgrywa w operze bardzo ważną rolę, jest tu mocno wyeksponowane.

Sceny operowe posiadają ogromne zaplecze z kieszeniami bocznymi, z tylną kieszenią górną, ze sznurownią do wyciągania elementów scenografii oraz z zapadniami zdolnymi pomieścić ogromne dekoracje. Sala widowiskowa opery posiada też mocno rozbudowaną widownię, z amfiteatrem zbudowanym na części parterowej oraz z kilkoma piętrami łóż i balkonów.

Ponieważ obsady spektakli operowych (soliści, orkiestra, chór i balet) są często bardzo liczne, gmach opery posiada także rozbudowane zaplecze zarówno dla artystów jak i dla wszystkich pozostałych pracowników współtworzących spektakle.

Podczas przygotowywania nowego przedstawienia, które jest zawsze poważnym i kosztownym przedsięwzięciem organizacyjno-technicznym, pełne ręce roboty mają wyspecjalizowane pracownice: stolarska, ślusarska, malarska, szewska, krawiecka i perukarska. To dzięki nim, klasyczne dzieła z dawnych epok zachwycają nas bogactwem scenografii i kostiumów.

Wystawienie wspaniałego spektaklu operowego jest bardzo pracochłonne, czasochłonne i kosztowne. To wysiłek ogromnego zespołu utalentowanych ludzi oddanych swojej pracy.

Dlatego wizyta w operze to szczególne święto sztuki.

OPEROWA ETYKIETA CZYLI ABC KULTURALNEGO WIDZA

Kultura jest jedną z największych wartości w życiu człowieka. Prawdziwie kulturalny człowiek nie spędza życia na imprezowaniu w klubach, buszowaniu w Internecie, oglądaniu telewizji oraz, od czasu do czasu, chodzeniu do kina, lecz także czyta książki, odwiedza muzea i galerie, chodzi na koncerty oraz na przedstawienia teatralne i operowe. Inaczej mówiąc „wie, co jest grane w kulturze”.

Aby czuć się dobrze we wszystkich tych sytuacjach, należy znać zasady właściwego zachowania. Aby je przypomnieć, podajemy poniżej odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania związane z pobytem w operze.

1 Czy wypada pójść do opery w adidasach, podkoszulku i džinsach?

Sorry! Niestety nie. Wprawdzie idąc do teatru, panowie rzadko dziś zakładają fraki lub smokingi, a panie wieczorowe toalety, ale wizyta w operze to zawsze okazja szczególna i dlatego, zadbawszy wcześniej o higienę, ubieramy się do opery czysto i starannie, a nawet odświętnie. Warto przy tym pamiętać o tym, że perfumy nigdy nie zastąpią świeżego zapachu kąpieli, a użyte w nadmiarze będą drażnić otoczenie.

2 Czy wypada spóźnić się do teatru?

Generalnie, spóźnianie się na jakiekolwiek spotkanie nie jest w dobrym tonie. A jeśli jest to spotkanie ze sztuką w miejscu zwanym „świątynią kultury” to jest to wręcz obciach. Dlatego idąc do opery musimy być bardzo punktualni. Ma to też znaczenie praktyczne – musimy przecież mieć czas na spokojne oddanie odzieży wierzchniej do szatni (w żadnym razie nie zabieramy jej na widownię), kupienie programu (znajdziemy tam wiele informacji potrzebnych do właściwego odbioru spektaklu), znalezienie swojego miejsca na widowni. Dlatego warto przybyć do budynku opery co najmniej 20 minut przed rozpoczęciem przedstawienia.

3 Jak się zachować, szukając swojego miejsca na widowni?

W operze nie jesteśmy skazani na samych siebie. Zespół obsługujący publiczność zawsze wskazuje nam właściwe wejście na widownię oraz pomaga odnaleźć nasz rząd. Szukając swojego miejsca, przechodzimy pomiędzy rzędami bez pośpiechu, zwracając się twarzą do siedzących w nim osób. A kiedy już usiedliśmy na swoim miejscu, zawsze pomagamy innym osobom szukającym swych miejsc i wstajemy, aby ułatwić im przejście.

4 Czy podczas przedstawienia można jeść i spożywać napoje?

Cóż, wizyta w operze to nie piknik. Choć w kinach czy na koncertach muzyki rozrywkowej często widzimy osoby chrapiące prażoną kukurydzę, wcinające batoniki i popijające coca-colę, uroczysty nastrój wizyty w operze nie pozwala na takie zachowanie. Zarówno hałasy towarzyszące odpakowywaniu słodczy czy otwieraniu puszek z napojami, jak i wydzielane przez jedzenie zapachy, stoją w sprzeczności z charakterem widowni teatralnej.

5

Czy można komentować akcję sceniczną?

Niestety. Przedstawienie operowe to nie mecz piłki nożnej czy koszykówki, a zatem zarówno rozmowy prowadzone w trakcie spektaklu, jak i chichoty po opowiadanych szeptem dowcipach, głośne komentarze, nadmierny aplauz oraz wszelkie inne działania zakłócające skupienie związane z obcowaniem z dziełem operowym to oznaki braku wychowania i szacunku zarówno dla artystów występujących na scenie, jak i dla oglądającej ich publiczności. Najlepszym wyrazem uznania dla artystów są brawa po kunsztownie wykonanych fragmentach oraz owacje na koniec spektaklu.

6

Czy podczas przedstawienia można rozmawiać przez telefon komórkowy?

Absolutnie nie! Telefon komórkowy należy wyłączyć przed rozpoczęciem przedstawienia. W większości teatrów przypomina o tym specjalny komunikat. Niektórzy widzowie zamiast wyłączyć telefon wyciszają go tylko lub przełączają na funkcję wibracji. Nie jest to jednak dobry pomysł, ponieważ telefon wibrujący podczas znaczącej pauzy będzie z pewnością słyszalny i zakłóci ciszę. Natomiast rozmowy przychodzące do wyciszzonego aparatu mogą wzbudzać niepożądane dźwięki i zakłócenia w systemie nagłośnieniowym.

6

8

Jak należy się zachowywać podczas przerw pomiędzy aktami?

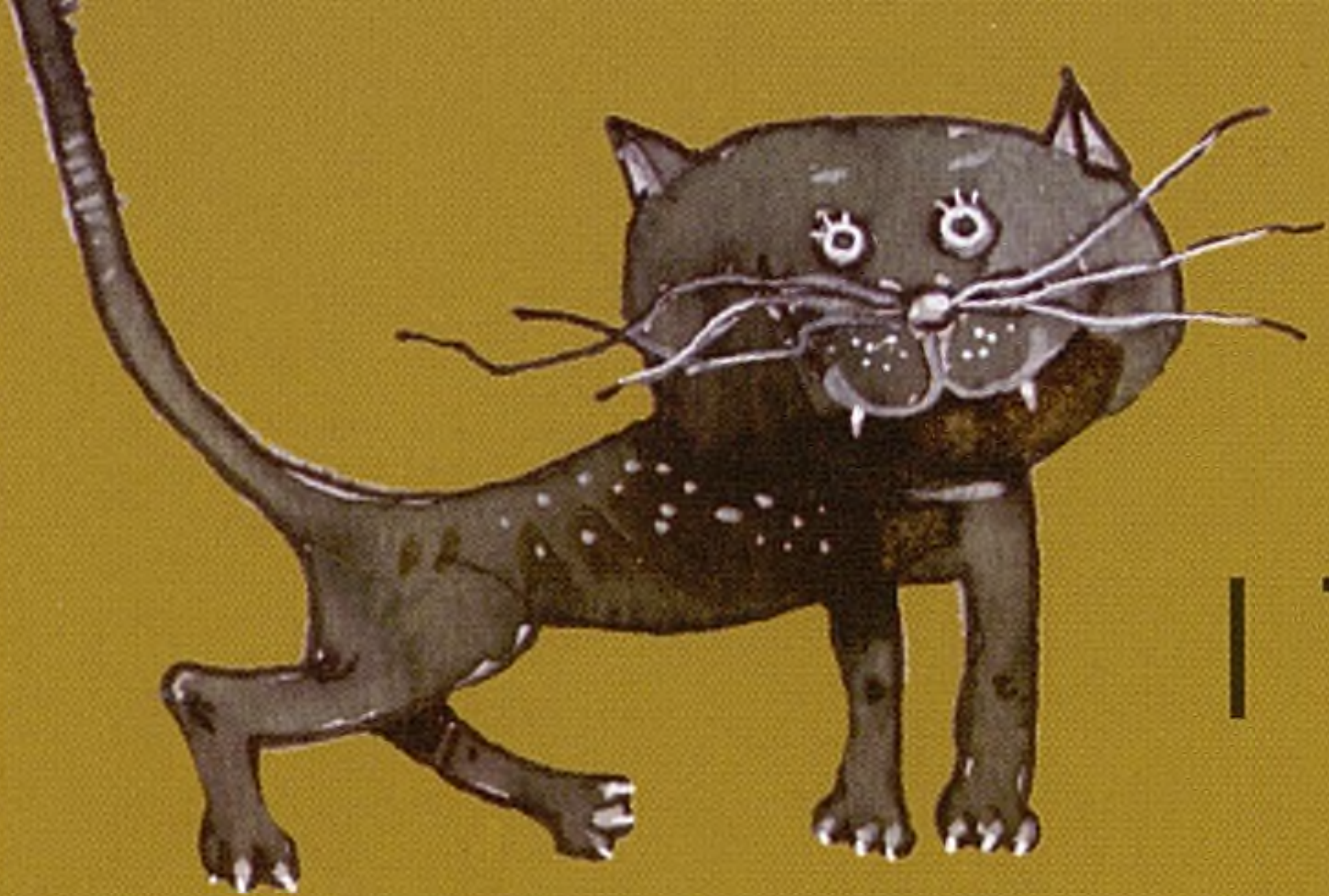
W czasie przerw można opuścić swoje miejsce i udać się do foyer, do teatralnego bufetu lub do toalety. Nie należy się przy tym nadmiernie śpieszyć, bowiem długość każdej przerwy zapewnia widzom spokojne i komfortowe przejście do sal, gdzie często można obejrzeć wystawę fotografii z przedstawień lub plakatów, zjedzenie drobnej przekąski lub wypicie napoju. Podczas przerw niedopuszczalne jest bieganie i hałasowanie. Wszelkie naczynia oraz opakowania po słodyczach należy zostawiać wyłącznie w miejscach do tego przeznaczonych, pamiętając jednocześnie o tym, że zabieranie jedzenia i napojów na widownię nie jest dozwolone. Początek spektaklu oraz koniec każdej przerwy oznajmia w operze dzwonek lub gong, który wzywa publiczność do zajęcia miejsc na widowni.

7

7

Czy można wręczać artystom kwiaty?

Oczywiście, że tak! Kwiaty są miłym wyrazem uznania i podziękowania za wspaniałe wykonaną rolę sceniczną lub partię instrumentalną. Nie należy ich jednak wręczać artystom samodzielnie, bądź rzucać na scenę podczas spektaklu lub w trakcie przerw. Nie warto też wносить kwiatów na widownię, ponieważ nie tylko nie ma tam wystarczającej ilości miejsca na ich bezpieczne przechowanie do końca spektaklu, ale także w wysokiej temperaturze i bez dostępu do wody kwiaty szybko zwiędną. Dlatego najlepiej pozostawić bukiet w szatni, gdzie przygotowano dla tego celu specjalne wazon. Jeśli artysta, dla którego kwiaty są przeznaczone, należy do grona naszych znajomych, z pewnością będzie można spotkać się z nim po spektaklu. Jeśli jednak tak nie jest, najlepiej do kwiatów dołączyć bilecik z nazwiskiem artysty na kopercie i z wyrazami podziwu w treści, po czym oddać je pod opiekę obsłudze szatni, z prośbą o wręczenie ich właściwej osobie podczas finałowych ukłonów na scenie albo o dostarczenie bukietu do garderoby.

OPEROWE GUSŁA I TEATRALNE PRZESADY

Przesąd to wiara, że jakieś zdarzenie lub wykonanie jakiejś czynności przynosi szczęście lub – co gorsza – pecha. Przesady wywodzą się z tradycji zakorzenionych głęboko w kulturze lub w tradycji konkretnego zawodu.

Przesady bardzo często przestrzegają przed konsekwencjami zaistniałych sytuacji. Na przykład spotkanie kominiarza czy zobaczenie rano pajaka przynosi szczęście, natomiast przebiegnięcie drogi przez czarnego kota lub przejście pod drabiną przynosi pecha. Inne przesady to na przykład trzymanie kciuków, które skutecznie zapewnia wsparcie oraz odpukiwanie w niemalowane drzewo, które powinno uchronić przed złym obrotem spraw.

Artyści operowi, aktorzy i muzycy to przedstawiciele zawodów, w których przesady mają wielką tradycję. Stąd właśnie bierze się obowiązujący wśród nich respekt dla magicznych zachowań przynoszących szczęście i chroniących przed problemami.

Oto zestaw najważniejszych przesądnych porad udzielonych przez doświadczonych artystów sceny młodszyń kolegom:

1. Jeśli idąc na próbę zapomnisz z domu scenariusza lub nut, nigdy po nie nie wracaj. Murowany pech!
2. Jeśli twój egzemplarz scenariusza upadnie na ziemię lub na podłogę, musisz go natychmiast przydeptać – w przeciwnym razie przedstawienie może ponieść klęskę, czyli „zrobić klapę”.
3. Nigdy nie kładź egzemplarza na krześle, kanapie czy na łóżku – bo potożysz rolę.
4. Uważaj, byś przypadkiem nie wysypał w garderobie pudru – bo będziesz musiał zmienić teatr.

5. Jeśli znajdziesz na scenie gwóźdź, podnieś go i schowaj – to przynosi szczęście!

6. Nigdy nie gwizdź na scenie – bo cię wygwizdzą!

7. Jeśli dostaniesz po spektaklu kwiaty, nie oddawaj ich nikomu – bo więcej kwiatów nie otrzymasz.

8. Nie bierz gaży (wynagrodzenia) przed premierą, bo nie otrzymasz propozycji nowej roli.

9. Jeśli ktoś powie ci przed premierą, że na pewno rola się uda – natychmiast chwyć się za ucho!

10. Nigdy nie wchodź do teatru lewą nogą, a jeśli ktoś odwiedza cię w garderobie, niech wie, że też musi wejść do środka prawą nogą.

11. Nigdy nie wchodź na scenę w nakryciu głowy ani we własnych butach – a już nie daj Boże w kaloszach!

12. Nie otwieraj na scenie parasola – to przynosi pecha!

13. Nigdy nie odwiedzaj dyrektora w jego gabinecie bez wezwania – bo koledzy posadzą cię o donosicielstwo albo o to, że wyżebrateś rolę.

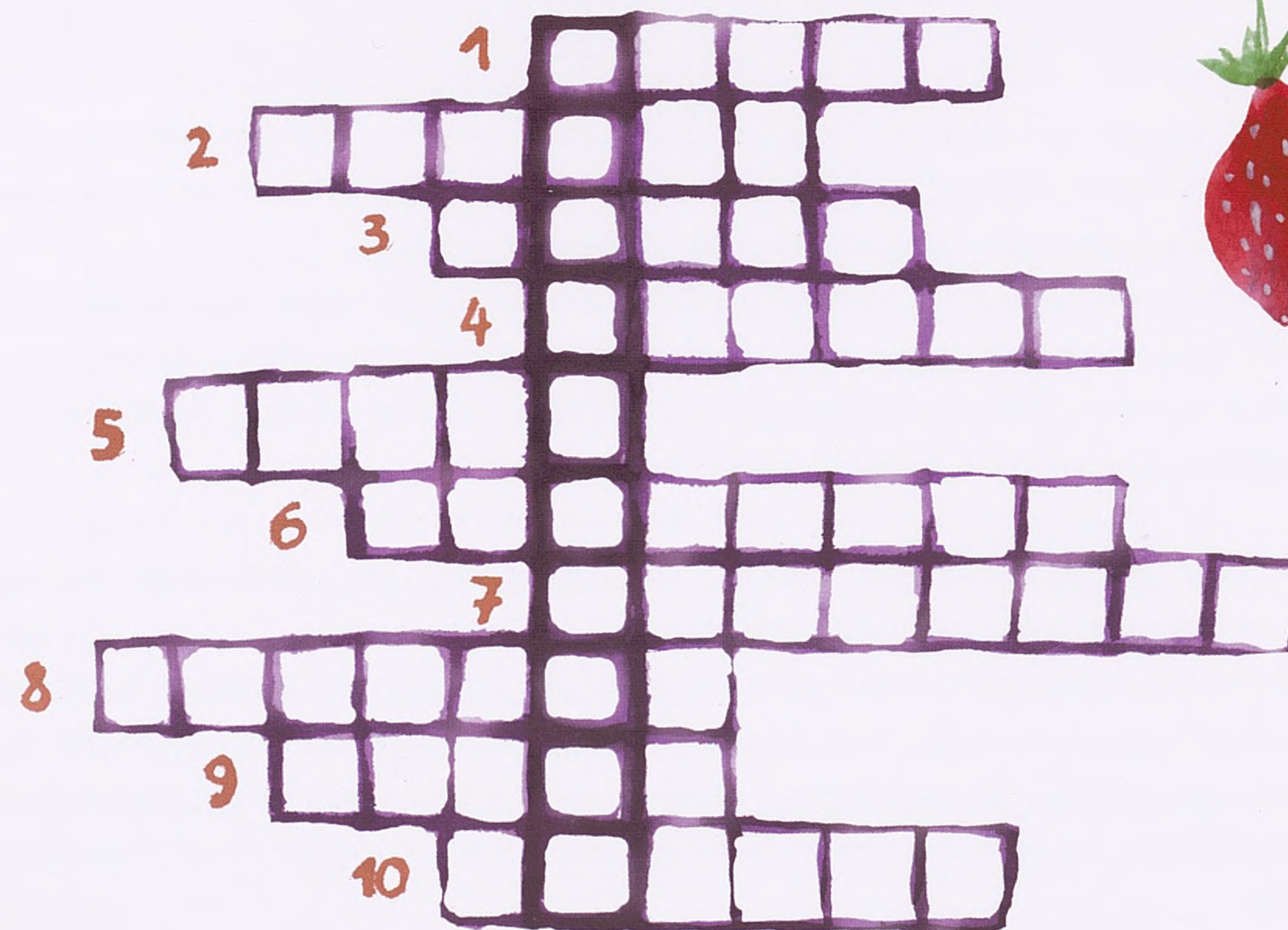
14. Podczas prób, czekając na swoją kolej, możesz robić na drutach, ale nie wolno ci nic pruć! Ponadto, nigdy nie siadaj na widowni przed reżyserem.

15. Nigdy nie przyszywaj niczego do założonego już kostiumu, bo zapomnisz swoje kwestie (chyba, że trzymasz w ustach nitkę – wtedy można na tobie szyć).

Jak widać, w teatrach operowych i dramatycznych obowiązuje szczegółowy kodeks stosownych i niestosownych zachowań, od których zależy powodzenie przedstawień. Dla dopełnienia obrazu, przedstawimy teraz inne ważne zwyczaje.

- * Aby zapewnić przedstawieniu sukces, przed premierą reżyser kopie aktorów w pupę - na szczęście!
- * Nie wolno oklaskiwać aktorów ani na próbach generalnych ani na pokazach przedpremierowych.
- * Aby premiera poszła dobrze, na próbie generalnej m u s i coś pójść źle.
- * Artystom przychodzącym na przedstawienia kolegów nie wolno siadać bliżej niż w czwartym rzędzie.
- * Na scenę nie wolno w żadnym wypadku wnosić pawich piór. Pecha przynoszą też takie rekwizyty jak krzyż (sprowadza śmierć na kogoś z zespołu) i trumna (powoduje zmianę dyrektora teatru).
- * W teatrze nie wolno śpiewać piosenki „Lecą świetliki ...” - bo teatr się spali.
- * Jeśli zespół świetnie się bawi na próbach, to publiczności przedstawienie się raczej nie spodoba.
- * Najlepszy kolor tła afisza to zieleń - gwarantuje przedstawieniu powodzenie, natomiast kolory zielony i żółty na scenie przynoszą pecha.
- * Na odczynienie wszystkich tych uroków najlepsza jest królicza łapka, która tradycyjnie służyła do nakładania pudru na twarz. Zgubienie takiej łapki jest bardzo ryzykowne. Może prowadzić do utraty talentu!

1. Generalna przed premierą.
2. Najwyższy głos żeński.
3. Okazujesz go bileterowi, przed wejściem na spektakl.
4. Grana jest na „żywo” przez orkiestrę lub zespół muzyczny.
5. Miejsce, gdzie podczas spektaklu występują soliści, balet i chór.
6. Cześć sali teatralnej, gdzie zasiada publiczność.
7. Sceniczny utwór muzyczny z dialogami mówionymi i komediową akcją.
8. Opada po zakończeniu spektaklu.
9. Fragment utworu muzycznego, który wykonywany jest cicho i łagodnie.
10. Jest głównym środkiem wyrazu artystycznego w przedstawieniu baletowym.

Let's dance! Czas na balet!

Słowo „balet” ma kilka znaczeń. Po pierwsze jest to rodzaj przedstawienia scenicznego, w którym głównym środkiem wyrazu artystycznego jest taniec. Tancerze ubrani są w kostiumy i wykonują ruchy oraz układy ułożone przez choreografa do specjalnie skomponowanej albo też dobranej muzyki.

Muzyka w balecie wykonywana jest „na żywo” przez orkiestrę lub zespół muzyczny, bądź też odtwarzana ze specjalnie przygotowanego nagrania na taśmie, płycie lub w specjalnym programie komputerowym.

Drugie znaczenie słowa „balet” to zespół baletowy – na przykład balet Opery Krakowskiej czy balet Teatru Wielkiego, zwany Polskim Baletem Narodowym.

Po trzecie, „balet” to także określenie utworu muzycznego napisanego specjalnie dla przedstawienia baletowego. I wreszcie, „balet” to też dziedzina sztuki scenicznej, podzielona na epoki (na przykład „balet romantyczny”) i tradycje narodowe (np. balet rosyjski, francuski czy polski).

Historia baletu to tylko fragment odwiecznej historii tańca, który jest elementem wszystkich kultur od początku ludzkości. W klasycznym sensie tego słowa, balet odnosi się raczej do kultury europejskiej, choć jest też na przykład „balet chiński”. Można powiedzieć, że jest to „taniec widowiskowy”, którego początki wywodzą się z tradycji włoskich maskarad renesansowych oraz przedstawień przygotowywanych dla francuskiego dworu królewskiego.

Adagio - ćwiczenie: taneczna fraza składająca się z póz, pochyleń, różnego rodzaju podnoszeń nóg, wolnych obrotów i pracy rąk; pozwala wypracować koordynację i równowagę ciała.

Allegro - część lekcji tańca składająca się ze skoków, taniec z dużą liczbą skoków i techniki palcowej (na pointach).

Balanse – ruch, w którym przy przestępowaniu z nogi na nogę występuje demi plié (przysiad na dwóch lub jednej nodze, ugięcie kolan bez odrywania pięt od podłogi) i podnoszenie się na pół palce, wprowadzane skłonami tułowia, co daje wrażenie miarowego kołysania.

Baletmistrz – pedagog, który pracuje z tancerzami zarówno podczas codziennych ćwiczeń, jak i nad nowymi rolami i bieżącym repertuarem. Osoba kształtująca i odpowiadająca za techniczno-artystyczny poziom zespołu baletowego.

Choreografia - układ ruchów tanecznych. Dawniej komponowanie tańca w balecie klasycznym.

Dziś projektowanie tańca we wszystkich dziedzinach, w których ruch ludzki ma charakter artystyczny.

Corps de ballet – z francuskiego dosłownie: „ciało baletowe”. Inaczej mówiąc, to zespół tancerek i tancerzy, którzy wykonują zwykle tańce zespołowe w dużych grupach. Głównym elementem, którym *corps de ballet* oddziałuje na widza jest jednolitość i perfekcja tego samego ruchu wykonywanego w jednym czasie.

Demi-plié relevé – termin łączący dwa ruchy w nierozdzielną całość – półprzysiad i następnie powstanie na pół palce i palce, np. przed piruetem.

Drążek – drewniana bariera przytwierdzona do ściany sali baletowej, której trzymają się uczniowie lub tancerze podczas pierwszych ćwiczeń. Drążek zastępuje rękę partnera, służy jako pomoc przy początkowych ćwiczeniach rozgrzewających oraz do złapania równowagi i ustawienia korpusu.

En face – frontalne położenie figury tancerza w stosunku do widowni.

Exercice – pierwsza część lekcji tańca klasycznego – ćwiczenia przy drążku i na środku sali.

Fondu – określenie miękkiego, elastycznego plié (przysiadu z ugięciem nóg w kolanach) w czasie różnych kroków, zwanych po francusku *pas*..

Interludium (także *intermedium*) – pradžadek baletu. Spektakl urządzany podczas uroczystej biesiady na królewskim bądź książęcym dworze, związany z jakąś wyjątkową okazją.

Klasyczny taniec - specyficzna forma tańca, zwana też baletem. Różnica polega na tym, że termin balet odnosi się do spektaklu odbywającego się na scenie, natomiast termin taniec klasyczny odnosi się do techniki, jakiej używają tancerze.

Libretto - scenariusz przedstawienia baletowego. Libretto wiąże się ściśle z muzyką, bo bez niej traci swój sens i nie może być osobno wystawiane. Libretto powinno być skonstruowane w sposób przejrzysty, jasno opowiadać fabułę i podkreślać najważniejsze momenty i punkty zwrotne akcji.

Manege - okrąg na scenie baletowej, wzdłuż którego tancerz wykonuje popisowe podskoki.

Paczka (inaczej tatu) - to spódniczka baletowa.

Pas - z francuskiego "krok".

Pas de basque - skok z nogi na nogę.

Pirouette - dawniej termin oznaczający rodzaj obrotu w tańcu, obecnie używany tylko w stosunku do tańca męskiego.

Plié - francuskie określenie dla pracy nóg, stosowane w tańcu klasycznym, które można przetłumaczyć na język polski jako przysiad.

Pointy (fr. pointe - szpic) - twarde baletki przeznaczone do tańca. Tancerki tańcząc stoją na samych czubkach palców, czyli „wchodzą na pointy”. Artystka wchodząca na pointy ma stwarzać wrażenie lekkości i unoszenia się w powietrzu.

Pozycje - balet klasyczny posługuje się w opisie i nauczaniu od wieków niezmiennymi, utrwalonymi i nazwanymi układami ciała, z których w połączeniu z krokami (pas) budowany jest taniec (układ choreograficzny). Jako podstawowe, swoiste baletowe abc, uznaje się pięć pozycji rąk i nóg:

- pozycja I - stopy wykręcone na zewnątrz, ustawione w jednej linii, pięty stykają się, ręce zaokrąglone uniesione lekko z przodu, palce dłoni nie stykają się,
- pozycja II - stopy rozsunęte, ustawione na jednej linii, ramiona rozłożone, zachowana symetria ciała,

- pozycja III - jedna stopa ustawiona przed drugą, pięta ustawiona w połowie długości drugiej stopy, stopy ciasno do siebie przylegają, jedna ręka odwiedzona w bok, druga jak w poz. I,

- pozycja IV - jedna noga wysunięta do przodu, stopy odsunięte, obie wykręcone, jedna ręka odwiedzona w bok, druga, uniesiona w górę tworzy łuk,

- pozycja V - stopy ustawione równo jedna przed drugą, ciasno przylegające, nogi skrzyżowane, obie ręce uniesione do góry tworzą zaokrąglone linie.

Primabalerina - „pierwsza baletnica”. Tytuł nadawany dla najlepszej tancerki w zespole baletowym, która charakteryzuje się nienaganną techniką, dyscypliną sceniczną, wielką charyzmą i niezwykłą osobowością.

A solo (z włoskiego: samodzielnie, pojedynczo) - partia solowa w balecie, wykonywana przez jednego tancerza lub tancerkę, potocznie solówka.

Wiąże się, zwłaszcza w baletach klasycznych, z wirtuozerskim popisem.

balet

Balet - żeby tańczyć, trzeba mieć sukienkę „wkoło”.

Michaś, 6 lat

Balet to taniec z piruetami.

Gabrysia, 6 lat

Taniec, który wykonuje się lekko na palcach i tańczy się tak jakby się latało.

Marysia, 11 lat

CHARAKTERYZACJA

- NOWA SCENICZNA TWARZ

Oprócz kostiumów projektowanych przez scenografa zgodnie z jego wizją zaakceptowaną przez reżysera, artyści sceny oddają się także w ręce charakteryzatorów.

Charakteryzacja to sztuka polegająca na nadaniu twarzy i sylwetce śpiewaka operowego, aktora lub tancerza cech granej przez niego postaci. Do narzędzi pracy charakteryzatora należą: kosmetyki, peruki, zarosty, specjalne farby, kleje oraz inne elementy. Charakteryzacja wykonywana jest na podstawie projektów, sporządzonych przez scenografów, z wykorzystaniem talentu, wiedzy i doświadczenia plastycznego charakteryzatora.

W starożytnym teatrze greckim i rzymskim nie stosowano makijażu scenicznego, ponieważ aktorzy nosili maski. W średniowiecznej Europie aktorzy sami zmieniali swój wygląd przy pomocy kolorowych farb nakładanych na twarze. Dopiero w okresie teatru renesansowego, komedianci zaczęli stosować rozmaite wynalazki, takie jak brody czy wąsy z owczej wełny, mąkę zastępującą puder oraz rozmaite farby i barwniki służące zmianom ich twarzy.

Wraz z rozwojem techniki teatralnej, kiedy to świece i lampy naftowe zastąpiono światłem elektrycznym, dzięki czemu światło nabrało wielkiego znaczenia artystycznego a twarze aktorów stały się lepiej widoczne i bardziej wyraziste, zaistniała potrzeba doskonalenia technik charakteryzacji i makijażu, niezbędnego aby nadać postaciom pożądane cechy i wyraz sceniczny.

Dziś doświadczony charakteryzator, wyposażony w profesjonalne materiały i zestaw nowoczesnych narzędzi, potrafi nie tylko całkowicie odmienić rysy i sylwetkę występującego na scenie artysty, ale także postarzyć go o wiele lat albo też przywrócić mu młodość.

Pięciolinia zaczarowana w orkiestronie

Według naukowców, muzyka to tylko „organizacja dźwięków w czasie”. Fizyk powiedziałby zapewne, że to „przepływ fal akustycznych o odpowiednio dobranych częstotliwościach”. Aż trudno uwierzyć, że to zjawisko fizyczne jest jedną ze sztuk pięknych, która wpływa magicznie na psychikę i nastrój człowieka.

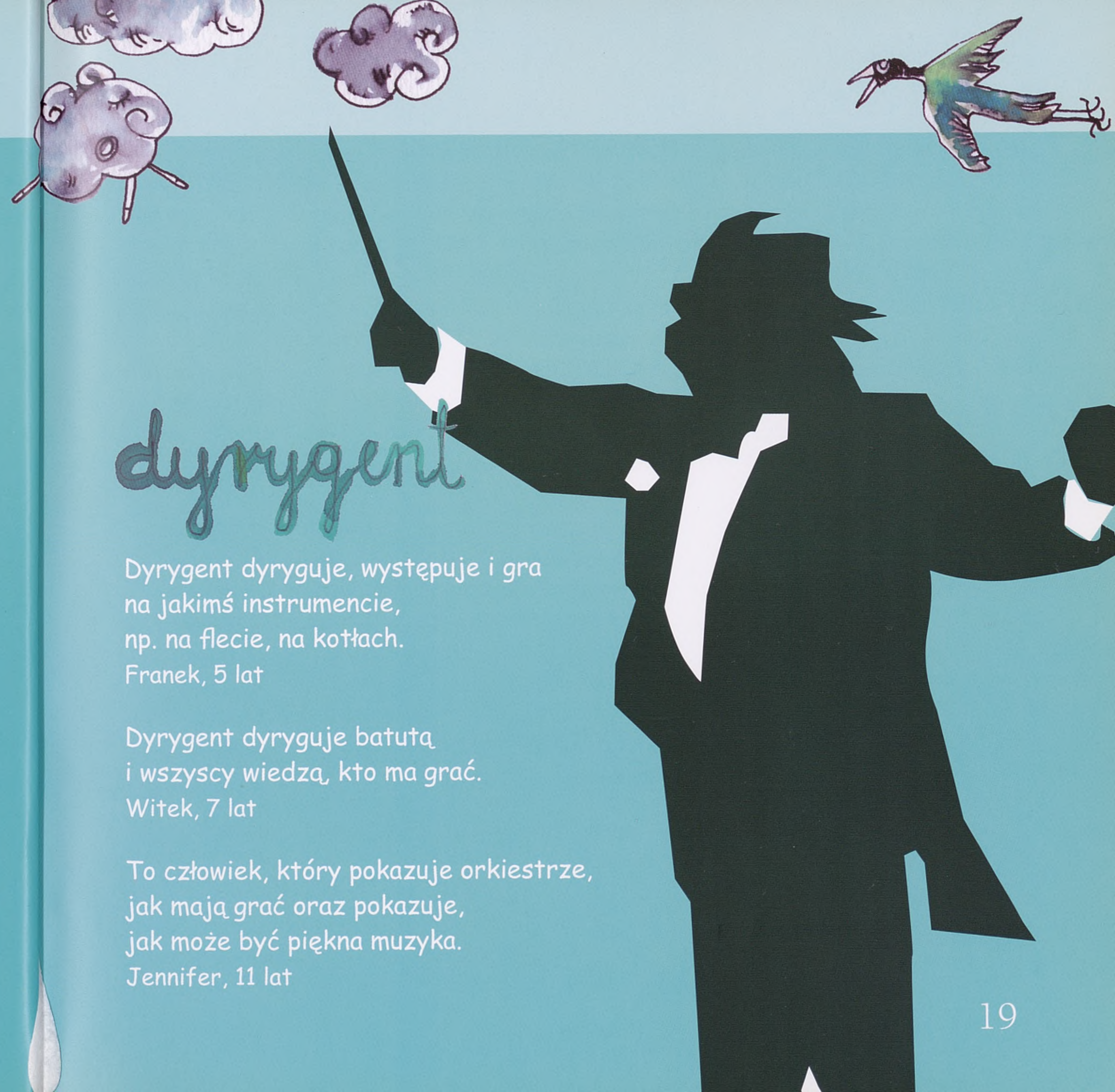
Muzyka jest jednym z przejawów ludzkiej kultury. Zapewne od zawsze towarzyszyła ona człowiekowi w pracy, zabawie, odpoczynku oraz w uroczystościach i obrzędach. Najpewniej muzyka od początku łączona była z tańcem, słowem, gestem i plastyką ...

No proszę! I oto jesteśmy w operze.

W operze muzyka wydobywa się z miejsca zlokalizowanego pod proscenium (wystająca część sceny od strony widowni), zwanego „orkiestronem”. Jej brzmienie uzależnione jest od typu utworu, zaleceń kompozytora oraz interpretacji dyrygenta.

Dyrygent to osoba kierująca orkiestrą symfoniczną bądź kameralną, a także zespołem solistów i chórem. Jego zadaniem jest odpowiednia interpretacja utworu, przygotowanie orkiestry do jego wykonania, wytworzenie odpowiedniego nastroju oraz zorganizowanie wszystkich wykonawców w celu uzyskania doskonałego efektu artystycznego.

Podczas wykonywania utworów, dyrygent stoi przed muzykami i za pomocą batuty przekazuje orkiestrze i śpiewakom swoje wskazówki odnośnie właściwego odtworzenia materiału zapisanego w partyturze. Dyrygent musi więc posiadać autorytet, muzykalność, wrażliwość, charyzmę i wszelkie inne cechy, niezbędne do właściwego wykonywania swej odpowiedzialnej roli.

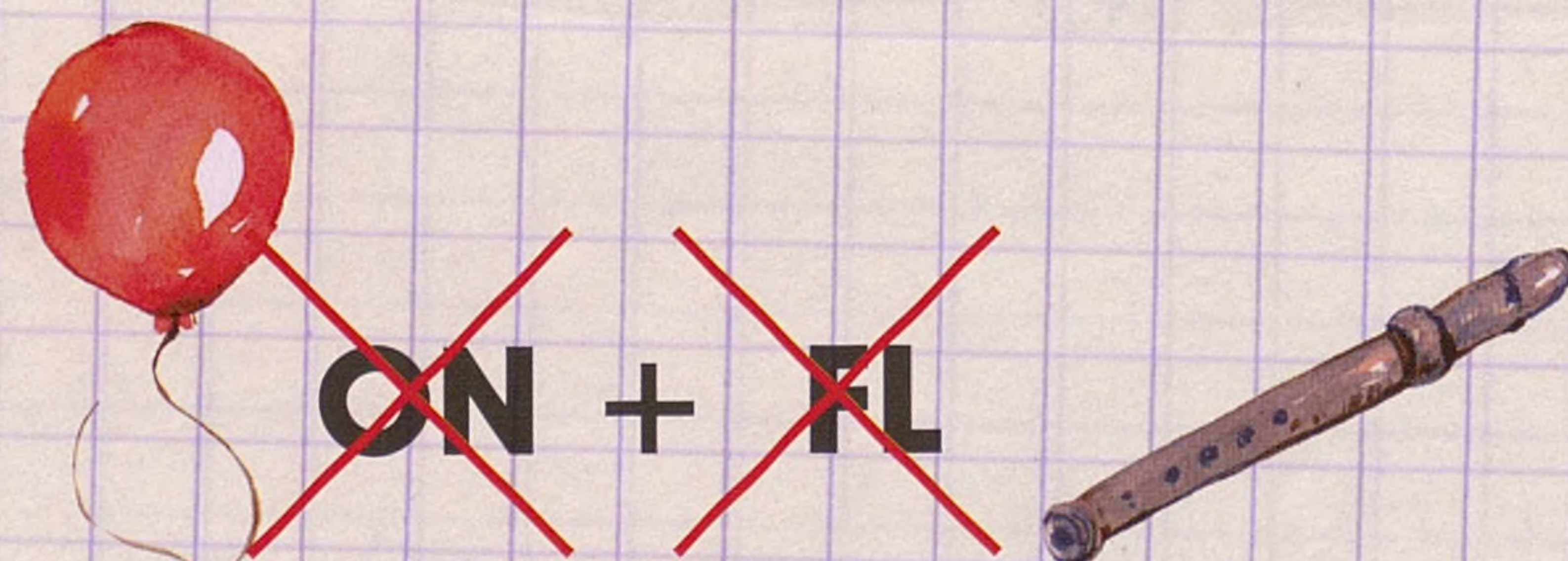
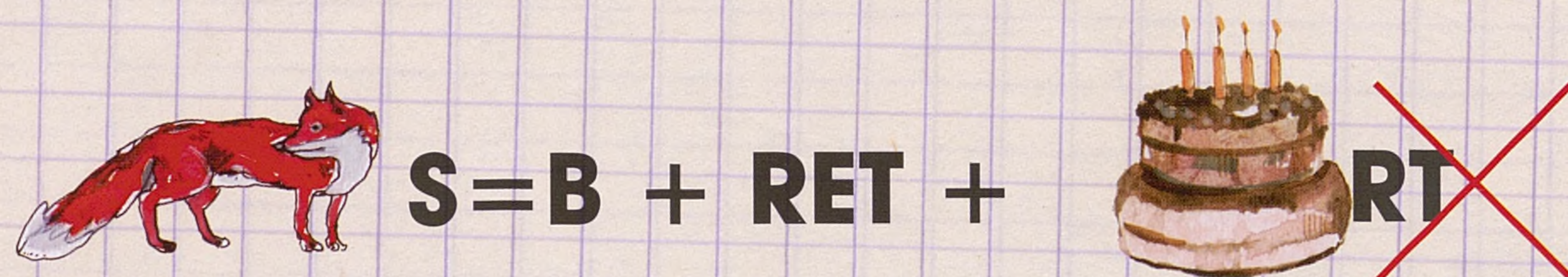
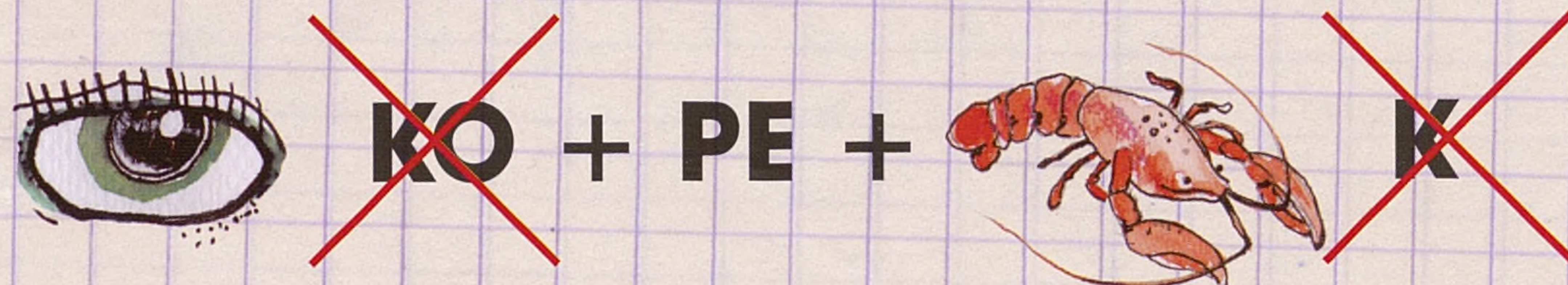

dyrygent

Dyrygent dyryguje, występuje i gra na jakimś instrumencie, np. na flecie, na kotłach.
Franek, 5 lat

Dyrygent dyryguje batutą i wszyscy wiedzą, kto ma grać.
Witek, 7 lat

To człowiek, który pokazuje orkiestrze, jak mają grać oraz pokazuje, jak może być piękna muzyka.
Jennifer, 11 lat

ORKIESTRA W OPERZE

Skład operowej orkiestry różni się w zależności od zaleceń kompozytora, jego kraju pochodzenia oraz epoki w której tworzył. Największym zespołem muzycznym jest „wielka orkiestra symfoniczna”, która może się składać nawet z osiemdziesięciu muzyków!

Wielka orkiestra symfoniczna wykształciła się w okresie neoromantyzmu. Jednak jej zalążki możemy odnaleźć już w barokowych orkiestrach operowych. Składały się one przede wszystkim z grupy instrumentów smyczkowych (o wiele mniej licznej niż w dzisiejszych orkiestrach) oraz z instrumentu klawiszowego wykonującego partię solową zwaną basso continuo. Czasami w skład orkiestry operowej wchodziły także pojedyncze instrumenty dęte drewniane.

Orkiestra operowa powiększyła swój skład w XVIII wieku, kiedy to zrezygnowano z techniki basso continuo, instrument klawiszowy przestał wchodzić w skład orkiestry, a rolę podstawy basowej zaczęły pełnić wiolonczele, które najczęściej grały razem z kontrabasami. Zwiększono wtedy liczbę instrumentów smyczkowych, a instrumenty dęte drewniane na stałe weszły w skład zespołów orkiestrowych. Były to przede wszystkim flet, obój i fagot, często występujące w obsadzie podwójnej, do których dołączano niekiedy klarnet. Wprowadzono także instrumenty dęte blaszane - rogi i trąbki. Ważnym elementem orkiestry były także kotły.

Kolejna rozbudowa orkiestr symfonicznych i operowych nastąpiła w XIX wieku w okresie klasycyzmu i romantyzmu, kiedy to dołączyły do nich takie instrumenty jak puzon, flet piccolo i kontrafagot, a następnie kornety, tuby oraz duża grupa perkusyjna. W XX wieku do orkiestr dołączyły takie instrumenty jak rogi a także specjalne maszyny imitujące odgłosy wiatru i grzmotów. Zmieniło się także rozmieszczenie instrumentów w orkiestronie. Obecnie w skład orkiestry wchodzi również często instrumenty klawiszowe.

KTO GRA W ORKIESTRZE?

2 Grupa instrumentów klawiszowych

Najstarszym instrumentem z tej grupy są organy, instrument dęty z piszczałkami znany już w starożytności. Ponieważ jest on jednak przypisany do miejsca, w którym się znajduje, najczęściej można go spotkać nie w operze, lecz w kościołach i filharmoniach. Kolejny instrument klawiszowy to klawesyn. Kształtem jest on zbliżony do fortepianu.

W okresie baroku, klawesyn wchodził w skład orkiestry jako instrument wykonujący partię *basso continuo*. Jest to instrument strunowy, w którym uderzenie klawisza powoduje szarpnięcie struny. Stąd z jednej strony charakterystyczne brzmienie, a drugiej ograniczenia związane z nie-
możnością regulowania dynamiki podczas gry.

Odpowiedzią na potrzebę udoskonalenia klawesynu jest fortepian, który powstał na początku XVIII wieku. Należy on również do instrumentów strunowych, jednak struny są tu uderzane, a nie szarpane. Jego nazwa ma związek z możliwościami, jakie daje gra na tym instrumencie - można na nim grać zarówno głośno (*forte*) jak i cicho (*piano*).

1 Grupa instrumentów smyczkowych:

skrzypce, altówki, wiolonczele i kontrabasy.

Wszystkie te instrumenty posiadają cztery struny i wywodzą się z XVII-wiecznej rodziny wiol, budowanych w różnych rozmiarach. Różnią się one wielkością, brzmieniem i wysokością wydawanych dźwięków.

3

Grupa instrumentów dętych blaszanych:

rogi, trąbki, kornety, puzony oraz tuba basowa. Wszystkie instrumenty dęte blaszane zbudowane są z metalu. Dźwięk wydobywa się w nich poprzez zadęcie w odpowiednio ukształtowany ustnik.

4

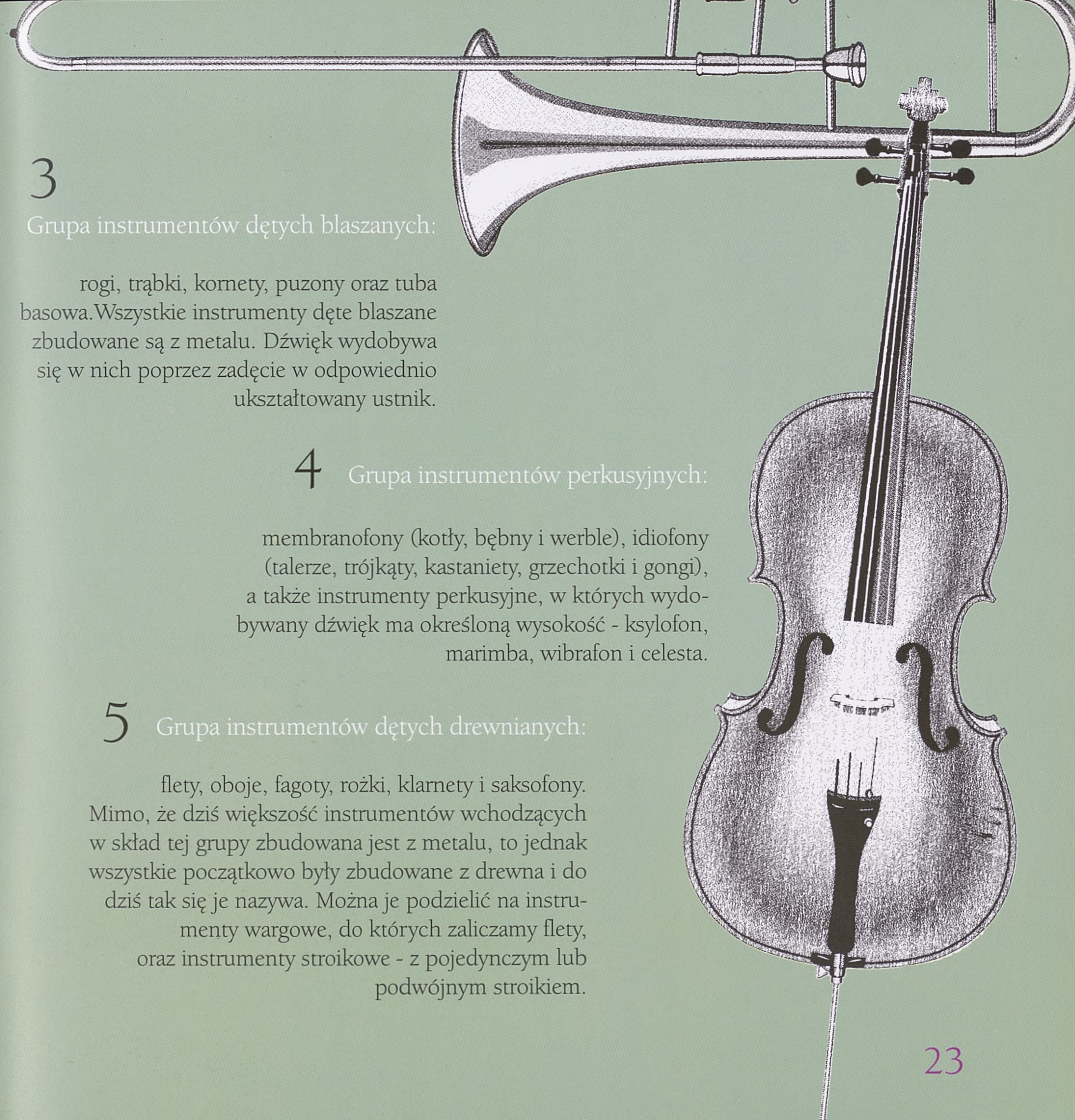
Grupa instrumentów perkusyjnych:

membranofony (kotły, bębny i werble), idiofony (talerze, trójkąty, kastaniety, grzechotki i gongi), a także instrumenty perkusyjne, w których wydobywany dźwięk ma określoną wysokość - ksylofon, marimba, wibrafon i celesta.

5

Grupa instrumentów dętych drewnianych:

flety, oboje, fagoty, rożki, klarnety i saksofony. Mimo, że dziś większość instrumentów wchodzących w skład tej grupy zbudowana jest z metalu, to jednak wszystkie początkowo były zbudowane z drewna i do dziś tak się je nazywa. Można je podzielić na instrumenty wargowe, do których zaliczamy flety, oraz instrumenty stroikowe - z pojedynczym lub podwójnym stroikiem.

MIĘDZY SOPRANEM I BASEM, CZYLI OPEROWY ŚPIEW

Głosy żeńskie

Najwyższy głos żeński to *sopran*.

Poniżej sopranu, lecz powyżej altu mieści się *mezzosopran* - głos żeński, częściowo obejmujący skalę obu wymienionych, lecz o odmiennej od nich barwie.

Głosem niższym od mezzosopranu jest *alt*, używany głównie w muzyce chóralnej.

Najniższym rodzajem głosu żeńskiego jest *kontralt*.

Głosy męskie

Najwyższym głosem męskim jest *tenor*.

Wysoki głos męski o barwie zbliżonej do kobiecego to *kontratenor*, dlatego też wyróżniamy kontratenor sopranowy, mezzosopranowy i altowy. Z kolei *baryton* to głos męski, który mieści się w środkowym zakresie skali głosu (niższym od tenoru, wyższym od basu).

Jest to najczęstszy głos występujący u mężczyzn. Głos śpiewaka obdarzonego skalą łączącą w sobie cechy basu i barytonu to *bas-baryton*.

Najniższym głosem męskim jest *bas*.

Opera

Opera to tam, gdzie
na instrumentach się gra,
a panie i panowie śpiewają.
Franek, 5 lat

Miejsce, w którym występują
i pokazują swoje talenty
różne osoby i można
w tym miejscu odpocząć.
Kamila, 11 lat

Miejsce, w którym poprzez
śpiew opowiadana jest sztuka
Żaneta, 14 lat

HARD-COROWY ALFABET OPEROWY

ARIA – trudna pieśń wykonywana w operze samodzielnie przez solistkę lub solistę z akompaniamentem orkiestry. Pozostali milczą i oceniają.

EKRAN – ściana z płótna, na której wyświetla się obrazy i projekcje multimedialne.

HORYZONT – tło plastyczne sceny imitujące widnokrąg. W dawnych czasach horyzonty różnych miejsc akcji zjeżdżały ze sznurowni na sztankietach. Dziś są to najczęściej obrazy wyświetlane z rzutnika na płóciennym ekranie.

JEDNOAKTÓWKA – krótka sztuka teatralna, której autor nie miał pomysłu na drugi i trzeci akt.

KURTYNA - element dekoracji teatralnej, wykonany z tkaniny (niekiedy drapowanej lub malowanej), który służy oddzieleniu świata fikcyjnego od rzeczywistego. Opada po zakończeniu spektaklu.

BUFET OPEROWY – najważniejsze miejsce w każdym teatrze. Tutaj sceniczny patos oddaje miejsce prozie życia.

FOYER (wymawiaj fuaje) – duże pomieszczenie obok sali widowiskowej przeznaczone dla widzów do odpoczynku i spotkań towarzyskich podczas przerw pomiędzy aktami. W języku francuskim słowo foyer oznacza ognisko, a w dawnych budynkach operowych, w przeciwieństwie do widowni, miejsce to było ogrzewane – stąd nazwa. Często i dziś, foyer jest miejscem gorących plotek.

CHÓR – zespół składający się z wokalistów wykonujących utwór wielogłosowy.

DEKORACJE – inaczej „scenografia” teatralna. Zestaw elementów stanowiących wystrój sceny, budujący oprawę plastyczną przedstawienia. Nic tu nie ma za darmo i dlatego bilety do opery nie są tanie ...

GARDEROBA – pomieszczenie w którym artyści przygotowują się do występów na scenie. Miejsce, gdzie rodzi się trema.

INSPICJENT – człowiek obdarzony przenikliwym umysłem, który wie wszystko o spektaklu i czuwa nad przebiegiem każdego przedstawienia. Bez jego pomocy artyści pogubiliby się na scenie.

LIBRETTO

- (z włoskiego książeczka)
- tekst stanowiący podstawę
dzieł sceniczno-muzycznych,
takich jak opera, operetka,
musical czy balet. Gdyby go
nie było, to ani artyści ani
widzowie nie mieliby pojęcia,
o co właściwie chodzi.

OBSADA – grupa wykonawców
dzieła operowego. Efekt kom-
promisu pomiędzy marzeniami
dyrektora a możliwościami
finansowymi budżetu, którym
dysponuje.

REŻYSER – człowiek,
którego zadaniem jest
wytlumaczenie wszyst-
kim artystom, co mają
robić na scenie. Oni jed-
nak zawsze wiedzą lepiej,
więc i tak robią swoje.

TREMA

– naturalny stan
artysty, który
wie, co ryzykuje,
wchodząc na
scenę.

UWERTURA – utwór
orkiestrowy wykonywany
przed rozpoczęciem dzieła
scenicznego. Potem stopień
komplikacji rośnie ...

MUZYK – artysta, który
woli zagrać na instrumen-
cie niż słowami opowie-
dzieć o tym, co w życiu
jest najpiękniejsze.

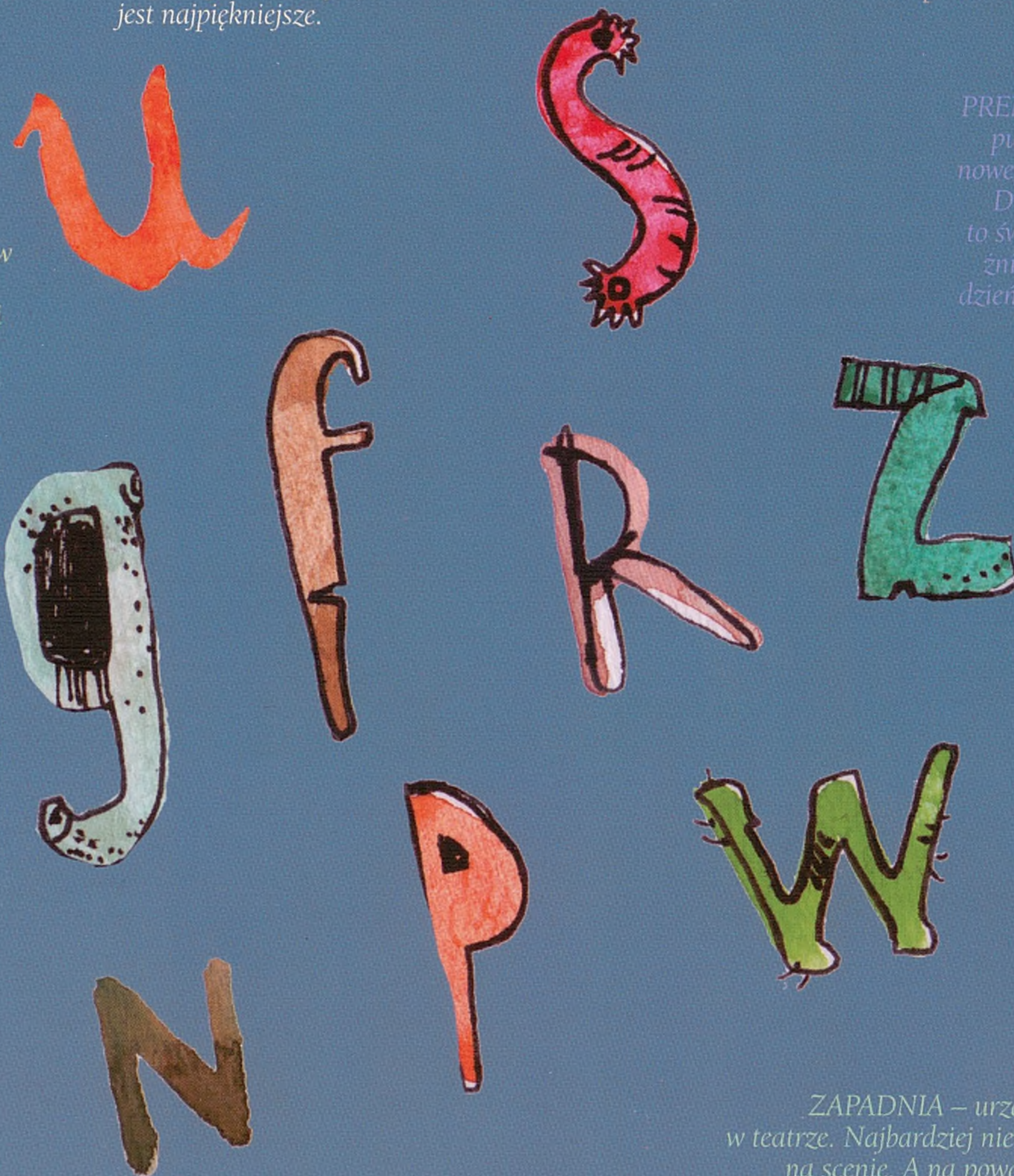
NUTA – znak graficzny dźwięku muzycznego, określa-
jący jego wysokość i czas trwania. Kto nut nie czyta,
skazany jest tylko na swoje uszy. A kto uszu nie myje
... nie powinien chodzić do opery.

PREMIERA – pierwsze
publiczne wykonanie
nowego przedstawienia.
Dla publiczności jest
to święto, dla krytyków
żniwa, a dla artystów
dzień największej tremy
... i próby.

SUFLER – mistrz
ukierunkowanego
szeptu. Sceniczny
podpowiadacz,
którego zawsze
powinni usłyszeć
artyści, ale nigdy
publiczność!

ZAPADNIA – urządzenie techniczne
w teatrze. Najbardziej niebezpieczne miejsce
na scenie. A na poważnie ... po prostu
klapa, która przy dobrej organizacji otwiera
się wtedy, kiedy trzeba i pozwala zniknąć
aktorom i rekwizytom ze sceny.

WZNOWIENIE – powrót
spektaklu na scenę. Czasem
kolejna szansa na sukces,
a czasem triumf nadziei nad
doświadczeniem.

Spis treści

2-3	Opera – co tu jest grane?
4-7	Operowa etykieta czyli ABC kulturalnego widza
8-10	Operowe gusta i teatralne przesady
11	Krzyżówka
12-15	Let's dance! Czas na balet!
16-17	Charakteryzacja - nowa sceniczna twarz
18-19	Pięciolinia zaczarowana w orkiestronie
20	Rebusy
21-23	Orkiestra w operze
24-25	Między sopranem i basem, czyli operowy śpiew
26-27	Hard-corowy alfabet operowy

Projekt graficzny, skład i łamanie: **Ajeka Studio**, www.ajeka.pl

Ilustracje: **Agnieszka Kucharz-Gulis, Amelka Gulis**

Wydawca

Opera Krakowska

ul. Lubicz 48, 31-512 Kraków

tel. 12 296 61 01, fax. 12 296 61 03

www.opera.krakow.pl

Czerwiec 2011

PROGRAM
REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Małopolska

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt XV Letni Festiwal Opery Krakowskiej OPERA POKOLEŃ-OPERA BEZ GRANIC
jest finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego
na lata 2007-2013 oraz budżetu Województwa Małopolskiego Fundusze Europejskie dla Małopolski

Mecenas Opery Krakowskiej

Opera Krakowska
instytucja kultury
Województwa
Małopolskiego

Sponsorzy

Patroni medialni

DZIENNIK POLSKI

TVP KRAKÓW

RMF
Classic

STYL^{PL}

KAR
NET

INTERIA^{PL}

www.opera.krakow.pl